

IS A PSYCHOHISTORICAL RESEARCH OF THE ROMANIAN GULAG NECESSARY?**Dumitru-Cătălin Rogojanu****PhD, Postdoct Researcher, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș**

Abstract: In this article we have brought into discussion the topic of the necessity of a psychohistorical research of the Romanian Gulag, identifying some relevant aspects of such an analysis. We have sought to identify elements that make psychology and history intertwine, we have highlighted the benefits that this type of investigation can bring in interpreting traumatic events in the prison universe. Towards the end of our scientific endeavor we signaled the necessity of some psychobiographies of the rulers of the communist regime and of some major figures of Romanian torturers.

Keywords: psychohistory, psychobiography, Romanian Gulag, torturers, psychoanalysis, Freud.

În ultimii ani discursul istoric occidental a suferit schimbări semnificative, atât ca teme de cercetare, cât și ca metode de investigare și direcții de interpretare. O abordare consistentă, introspectivă care urmărește o profundă interpretare¹ vine din partea psihoistoriei, care destructurează concepția rankiană că istoria trebuie scrisă „așa cum a fost” și propune noi înțelegeri ale scrisului istoric².

Cât privește sondarea dintr-o perspectivă psihoistorică a Gulagului românesc, se pot aduce în discuție câteva aspecte ce țin de: 1. „sensibilitatea” cercetării unui astfel de subiect care poate provoca polemici; 2. până în acest moment puțini istorici români au catadicsit să uziteze psihoistoria în preocupările lor, ceea ce denotă o oarecare neîncredere în acest tip de demers, dar și o „repulsie” față de ceea ce nou în materie de istorie; 3. ipotezele psihoistorice propuse ar putea să combată, sau să completeze viziunea istorică veche, de multe ori cantonată în diacronism și descriptivism; 4. cu certitudine numai prin intermediul psihologiei, dar și al altor discipline umaniste, se pot examina interdisciplinar teme precum universul concentraționar comunist.

Trebuie spus că Freud a fost cel care s-a focusat pe analizarea forțelor iraționale și inconștiente care determină în mare parte comportamentul uman și că aceste fenomene iraționale urmau anumite legi care puteau fi înțelese rațional³. Aceste elemente, dar și configurația de caracter a omului erau „reacții la influențele exercitate de lumea exterioară și,

¹ Lucian Popescu, *Cunoașterea istorică în civilizația occidentală: studii dincolo de Privirea Suverană*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2008, p. 189.

² Vezi subcapitolele VI. 3. Coordonate teoretice și metodologice ale istoriei și psihoistoriei (pp. 157-161) și VI. 4. Considerații istorice și psihoistorice ale torționarismului comunist românesc (pp.162-165) la Dumitru-Cătălin Rogojanu, *Imaginea torționarului comunist reflectată în memorialistica universului concentraționar românesc (1947-1989)*, Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2014.

³ Eric Fromm, *Frica de libertate*, traducere de Magdalena Măringuț, București: Teora, 1998, p. 16.

în mod special, de cele ce se petrecuseră în prima copilărie”⁴. Deși psihoistoria este anacronică deoarece interpretează trecutul prin prisma prezentului⁵, totuși „psihanaliza are propria sa evoluție internă. Ca metodă de observație, ea are nevoie de istorie; ca sistem de idei ea face istorie”⁶.

Psihoistoricul observă într-un mod subtil și într-o „nouă lumină” („in a new light”) motivațiile umane, poate frapa prin interpretările pe care le oferă unor evenimente istorice, spre deosebire de istoricul tradițional care se bazează pe documentele de arhivă și vede procesul istoric unul rațional și independent de ideile și acțiunile ce au mai degrabă legătură cu inconștientul⁷.

Practic, după cum susține Bruce Mazlish, psihoistoria caută să aplice istoria asupra psihanalizei, dar se produce și o reexaminare a conceptelor psihanalitice în lumina schimbărilor istorice⁸. Astfel, psihoistoria reprezintă un „dialog” între psihanaliză și istorie, de care ambele discipline pot beneficia reciproc, prin completarea unei dimensiuni psihologice asupra datelor istorice, iar psihanaliza, prin adăugarea unor informații istorice concrete asupra legilor generale ale comportamentului uman⁹.

În plus, psihologul Hans Meyerhoff a susținut cu convingere că psihanaliza este în mod intrinsec istorică, utilizând metoda istorică în cercetarea comportamentului uman, o abordare care se baza pe ideea că „știm pacientul, atunci când știm istoria sa”¹⁰.

Aplicând aceste constatări psihoistorice asupra spațiului carceral comunist putem spune că nu avem cum să știm ceea ce s-a întâmplat în acel sistem represiv dacă nu cunoaștem psihologia conducătorilor și a torționarilor. Istoria este făcută de oameni și este necesar să studiem psihicul acestora, să identificăm iraționalul din ceea ce pare rațional și istoric, să intrăm în psihologia documentelor și a oamenilor care au fost implicați în evenimentele istorice.

Istoria comunismului românesc per ansmbu trebuie supusă unei explorări de ordin psihologic, iar istoricii, alături de psihologi, ar trebui să găsească un răspuns comun la întrebarea: cum a fost posibil astfel de evenimente istorice odioase, precum Experimentul Pitești. Mai poate oare doar istoria să ne ofere explicații convingătoare despre traumele fizice și psihice din Gulag, sau este nevoie de interpretări psihanalitice? Cei care au pus bazele aparatului de represiune comunist erau în toate facultățile mintale, sau unii dintre ei aveau dereglări psihice care și-au pus amprenta asupra comportamentului lor. Încă nu s-a studiat cu grijă nici dacă copilăria, familia, evenimentele traumatice care au legătură cu suplicatorii au constituit elemente care au determinat transformarea lor negativă în cadrul închisorilor și penitenciarelor comuniste.

⁴*Ibid.*

⁵ Lucian Popescu, *op.cit.*, p. 191.

⁶*Ibid.*

⁷ Joseph E. Illick, „Some Thoughts on Psychohistory” in *Political Psychology*, vol. 4, no. 4 (dec., 1983), p. 760., disponibil la <http://www.jstor.org/>, accesat: 5 iunie 2015.

⁸ Bruce Mazlish, *In Search of Nixon: A Psycho historical Inquiry* (Baltimore, 1973), p. 151., apud. Richard W. Noland, „Psychohistory, Theory and Practice” in *The Massachusetts Review*, vol. 18, no. 2 (Summer, 1977), pp. 296, disponibil la <http://www.jstor.org/>, accesat: 5 iunie 2015.

⁹ Richard W. Noland, *op. cit.*, p. 296.

¹⁰*Ibid.* pp. 296-297.

De asemenea, ar fi binevenite în spectrul istoriografiei românești *psihobiografii* serioase ale unor lideri precum: Gheorghe Gheorghiu-Dej sau Nicolae Ceaușescu sau ale unor torționari celebri ca Alexandru Vișinescu, Gheorghe Enoiu, Gheorghe Crăciun, etc.; acestea putând urmări aspectele legate de personalitate, de motivațiile psihice ce le-a influențat deciziile politice sau tratamentul dur aplicat deținuților.

În cazul unor conducători comuniști sau naziști ca Stalin, Troțki, Mao, Lenin, Hitler sau alții, au fost efectuate cercetări psihoistorice ce au evidențiat caracterul „anal” ce se caracterizează prin narcisism, impulsivitate, comportamente ciclice, cum ar fi alternarea perioadelor comportamentale puternic active, maniacale, cu perioadele letargice, depresive¹¹.

Din mai multe psihobiografii ale unor personalități politice s-au putut extrage informații legate de obiectivele urmărite, cum au obținut puterea, cum au utilizat-o și cum i-au manipulat pe oameni în vederea atingerii obiectivelor, modelul de carieră și stilul politic adoptat, modele personale ce țin de viața privată și comportamente aparent non-politice¹².

Referitor la închisorile și penitenciarele comuniste în mod cert au existat membri ai apartului represiv narcisiști, cu un temperament impulsiv, maniacali, care și-au defulat acumulările psihice tensionate în cadrul torturilor aplicate. Totodată, sadismul a devenit în aceste spații carcerale o trăsătură de bază a gardienilor în raportul cu deținuții. Sadismul este legat și de faptul că cel pe care îl supunem maltratării trebuie să-i provocăm durere și umilire¹³, doar prin deținerea controlului asupra deținuților, torționarii își satisfăceau orgoliul deținerii puterii.

Cultul personalității, paranoia, megalomania conducătorilor regimurilor comuniste¹⁴ s-a repercutat într-un mod dăunător asupra vieții de zi cu zi, care era un mic Gulag, dar și în marele Gulag, reprezentat de lagărele și închisorile comuniste. După cum observă istoricul francez Stéphane Courtois, caracteristicile psihologice particulare ale conducătorilor comuniști sunt într-o strânsă relație cu ceea ce s-a întâmplat într-o manieră abominabilă în închisorile comuniste, luând ca exemplu Experimentul Pitești¹⁵.

În concluzie, argumentele aduse în favoarea utilizării psihoistoriei în explicarea unor fapte și evenimente istorice petrecute în închisorile comuniste trebuie să fie amplificate de studii complexe în cadrul unor echipe de cercetare mixte, formate din istorici și psihologi. Dimensiunea psihoistorică a Gulagului poate oferi explicații valide, ce țin mai mult de o psihologie ce pătrunde în contextul și dinamica istorică. De altfel, evenimentele istorice sunt și evenimente psihologice, pentru că în ele sunt implicații oamenii. Psihanaliza poate constitui un punct de introspecție util istoricilor care se ocupă de sistemul represiv comunist, o nouă viziune ce poate racorda necesitățile istoriografiei românești la provocările academice și științifice occidentale.

¹¹ David Luck, „A Psycholinguistic Approach to Leader Personality” in *Soviet Studies*, vol. 30, no. 4 (oct., 1978), p. 493, disponibil la <http://www.jstor.org/>, accesat: 6 iunie 2015.

¹² *Ibid.*, p. 494.

¹³ Sigmund Freud, *Opere Esențiale. Introducere în psihanaliză*, vol. 1, traducere de Ondine Dăscălița, Roxana Melnicu, Reiner Wilhelm, note introductive Roxana Melnicu, București: Trei, 2010, p. 627.

¹⁴ Stéphane Courtois, *Despre „Experimentul Pitești”*, disponibil la <http://www.experimentulpitesti.org/public/video-clipuri-istorici/>, accesat: 7 iunie 2015.

¹⁵ *Ibid.*

Bibliografie:

COURTOIS, Stéphane, *Despre „Experimentul Pitești”*, disponibil la <http://www.experimentulpitesti.org/public/video-clipuri-istorici/>

FREUD, Sigmund, *Opere Esențiale. Introducere în psihanaliză*, vol. 1, traducere de : Ondine Dăscălița, Roxana Melnicu, Reiner Wilhelm, note introductive: Roxana Melnicu, București: Trei, 2010.

FROMM, Eric, *Frica de libertate*, traducere de Magdalena Măringuț, București: Teora, 1998.

ILLICK, Joseph E., “Some Thoughts on Psychohistory” in *Political Psychology*, vol. 4, no. 4 (dec., 1983), pp. 759-762, disponibil la <http://www.jstor.org/>

LUCK, David, “A Psycholinguistic Approach to Leader Personality” in *Soviet Studies*, vol. 30, no. 4 (oct., 1978), pp.491-515, disponibil la <http://www.jstor.org/>

POPESCU, Lucian, *Cunoașterea istorică în civilizația occidentală: studii dincolo de Privirea Suverană*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2008.

NOLAND, Richard W. “Psychohistory, Theory and Practice” in *The Massachusetts Review*, vol. 18, no. 2 (Summer, 1977), pp. 295-322, disponibil la <http://www.jstor.org/>

ROGOJANU, Dumitru-Cătălin, *Imaginea torționarului comunist reflectată în memorialistica universului concentraționar românesc (1947-1989)*, Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2014.

Acknowledgement:

Această lucrare a fost realizată și publicată prin finanțarea de către Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, prin proiectul **„Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”**: POSDRU/159/1.5/S/133652. (The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.)